

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”, IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE**

**RECEPTAREA IDEILOR LUI
FERDINAND DE SAUSSURE
ÎN CULTURA ROMÂNĂ. ÎNCEPUTURILE**

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator:

Doctorandă:

Prof.univ.dr.habil.

JEANRENAUD MAGDA   TEMNEANU G. DANIELA

**Iași
2024**

UNIVERSITATEA "ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI

Școala Doctorală de Studii Filologice

ANUNȚ

La data de 25.06.2024, ora 12, în sala „Ion Simionescu”, Casa Universitarilor doamna TEMNEANU G. DANIELA va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul „RECEPTAREA IDEILOR LUI FERDINAND DE SAUSSURE ÎN CULTURA ROMÂNĂ. ÎNCEPUTURILE”, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul FILOLOGIE.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte

Prof. univ.dr. LĂCRĂMIOARA PETRESCU

Conducător de doctorat

Prof. univ. dr. habil. MAGDA JEANRENAUD

Referenți

C.S. I, dr. LUMINIȚA BOTOȘINEANU

Prof.univ. dr. ALBUMIȚA-MUGURAȘ CONSTANTINESCU

Conf. Univ. dr. IOAN MILICĂ

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei. Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere.

Data afișării: 25.06.2024, ora 12.

Ambianța limbajului devine o matrice culturală.¹

---

¹ Mihail Nasta cf. Humboldt în *Poetică și stilistică. Orientări moderne*, Editura Univers, București, 1972.

Cuprins

Introducere/6

I. Anamneza operei lui Ferdinand de Saussure/10

I.1. Valențele receptării/10

I.2. Contextul lingvistic/14

I.3. Editarea și traducerea operei lui Ferdinand de Saussure/17

I.3.1. *Cours de linguistique générale*/17

I.3.2. *Écrits de linguistique générale*/28

I.4. Ideile centrale ale lingvisticii saussuriene/31

I.4.1. Implicațiile distincției *limbă-vorbire*/35

I.4.2. Două metode de cercetare complementare: *sincronia și diacronia*/39

I.4.3. *Paradigmă și sintagmă* în viziunea lui Ferdinand de Saussure/44

I.4.4. *Semnul lingvistic* – element primar al operei saussuriene/47

I.4.5. Limba între *sistem de semne* și *instituție socială*/52

I.5. Receptarea operei lui Ferdinand de Saussure în lingvisticile naționale/55

I.5.1. *Cahiers Ferdinand de Saussure*-nucleul lingvisticii saussuriene/55

I.5.2. Receptarea lui Ferdinand de Saussure în lingvisticile naționale/59

II. Receptarea ideilor lui Ferdinand de Saussure în cultura română/68

II.1. Începuturile lingvisticii române moderne/69

II.2. Școala clujeană de lingvistică/78

II.2.1. Sextil Pușcariu întâiul promotor al lingvisticii saussuriene/79	
II.2.1.1. <i>Limba română. Privire generală</i> /81	
II.2.1.2. <i>Dacoromania</i> – prima revistă românească de lingvistică/82	
II.3. Școala ieșeană de lingvistică/91	
II.3.1. Alexandru Philippide/92	
II.3.1.1. <i>Originea românilor</i> , vol. I/94	
II.3.2. Iorgu Iordan/96	
II.3.2.1. <i>Lingvistica romanică. Stilistica limbii române</i> /97	
II.3.2.2. <i>Buletinul Institutului de Filologie „Alexandru Philippide”</i> /101	
II.4. Școala bucureșteană de lingvistică/105	
II.4.1. Ovid Densusianu/105	
II.4.1.1. <i>Grai și suflet</i> /107	
II.4.2. Alexandru Rossetti/108	
II.4.2.1. <i>Bulletin linguistique</i> /109	
III. Alte aspecte ale receptării/111	
III.1. Structuralismul – curent științific sau metodă de cercetare?/113	
III.1.1. Structuralismul lingvistic românesc/119	
III.2. Alte aspecte ale receptării lui Ferdinand de Saussure/125	
Concluzii/127	
Bibliografie/131	
Anexa 1. Listă de abrevieri/141	
Anexa 2. Repere biografice/142	

Introducere

Aserțiunea humboldtiană *Ambianța limbajului devine o matrice culturală*, aleasă drept motto al acestei lucrări, poate fi interpretată în cheie saussuriană și rescrisă astfel: *Matricea limbajului derivă din ambianța culturală*. Așadar, poziționăm în raport de interdependență „știința limbajului” și cultura, subliniind, de asemenea, ipostaza de ființă socială a omului, ca premise pentru abordarea unei teme aflate la inferența dintre lingvistica generală și istoria lingvisticii – *Receptarea lui Ferdinand de Saussure în cultura română. Începuturile*.

De ce Saussure? rămâne cea mai dificilă întrebare, luând în considerare impresionantul material bibliografic, rod al cercetării lingvistice de peste un veac, în care descoperim, am putea spune, toate valențele și implicațiile operei sale, portretul unui *clasic* al lingvisticii, dar și un Saussure considerat *dépassé*, pe fundalul unui *post-saussurianism* care minimizează rolul lingvistului genevez, mergând până la contestarea originalității sale. Credem, însă, că acest profil general se nuanțează în raport cu aspectele specifice lingvisticii naționale, revelând astfel *un alt Saussure* și noi direcții de cercetare. Întregim răspunsul nostru cu observația că tema receptării ideilor lui Ferdinand de Saussure rareori a făcut obiectul investigației în lingvistica română modernă, așadar, avem oportunitatea de a propune un demers cu acest obiectiv, scopul ultim fiind reevaluarea perspectivei diacronice asupra lingvisticii saussuriene în ansamblul culturii române moderne. Se poate realiza astfel, implicit, o oarecare sincronizare cu cercetarea lingvistică europeană, pentru a reduce din diferența

considerabilă de interes față de Ferdinand de Saussure și opera sa, în arealul românesc.

Primul capitol al tezei, intitulat *Anamneza operei lui Ferdinand de Saussure*, este destinat prezentării trăsăturilor specifice operei sale și identificării ideilor fundamentale, așa cum se desprind ele din lucrările *Cours de linguistique générale* și *Écrits de linguistique générale*. Contextul lingvistic, conceptul de *receptare*, editarea și traducerea lucrărilor saussuriene sunt tot atâtea preocupări, la care se adaugă și ilustrarea modului în care este receptat Ferdinand de Saussure în alte spații culturale (Japonia, China, Brazilia, Bulgaria, Indonezia etc.).

Demersul nostru continuă în capitolul al doilea – *Receptarea lui Ferdinand de Saussure în cultura română* – cu o scurtă incursiune în istoria lingvisticii naționale, ca premisă pentru determinarea principalelor repere ale procesului de receptare – centrele universitare, respectiv școlile de lingvistică de la Cluj-Napoca, Iași, București, în care constantele sunt atât figurile unor lingviști (Sextil Pușcariu, Alexandru Philippide, Iorgu Iordan, Ovid Densușianu, Alexandru Rosetti), cât și publicațiile de specialitate (*Dacoromania*, *Buletinul Institutului de Filologie „Alexandru Philippide”*, *Bulletin linguistique*, *Grai și suflet*). Surprindem, în acest context, începuturile receptării ideilor lui Ferdinand de Saussure în lingvistica românească, precum și evoluția acestui proces.

Alte aspecte ale receptării este titlul celui de-al treilea capitol, dedicat structuralismului (a cărui paternitate este atribuită lui Ferdinand de Saussure) și analizei unor rezultate ale procesului de receptare. Extinderea cercetării în plan cultural se face tocmai prin identificarea trăsăturilor structuralismului românesc, curent umanist de importanță majoră, care oferă un context mai larg de înțelegere a fenomenului receptării lingvisticii saussuriene.

Concluziile au în vedere analiza rezultatelor obținute pe parcursul cercetării, cu referire la identificarea ideilor saussuriene, a modurilor, mijloacelor și vectorilor de receptare și integrare a acestora în lingvistica, respectiv cultura română. Un moment de reflecție asupra

demersului nostru de cercetare poate fi realizat cu ajutorul unei analize SWOT, care să evidențieze dificultățile, dar și atuurile care țin de studierea acestei teme, rezultatele cercetării fiind privite astfel obiectiv.

Materialul bibliografic se împarte în două categorii – lucrări clasice (ediții critice, biografii, istorii ale lingvisticii) și studii recente (articole, cărți). Primele asigură corectitudinea și coerența demersului științific, iar celelalte demonstrează actualitatea ideilor lingvistului genevez, preocuparea constantă a lumii lingvistice (europene) față de Ferdinand de Saussure și opera sa. De precizat este faptul că, din punct de vedere cantitativ, reperele bibliografice din lingvistica românească sunt considerabil reduse în raport cu cele din lingvistica internațională, arătând și prin aceasta lipsa de preocupare activă față de opera saussuriană, în spațiul românesc.

Direcțiile metodologice sunt determinate de cuvântul cheie al titlului, respectiv conceptul de *receptare*, văzut ca un proces complex ce integrează analiza și sinteza deopotrivă. *Metoda albumului/fotografică* sau *metoda Boguslavski*, propusă de Saussure însuși în a doua conferință de la Geneva (noiembrie 1891)² se pliază pe viziunea diacronică și surprinde numeroasele aspecte revelate în procesul de receptare. De asemenea, deși în demersul nostru pornim adesea deductiv, de la corpus (revistele românești de lingvistică, de exemplu) înspre concluzii, nu de puține ori,

---

² Ferdinand de Saussure, 2004, *Scrieri de lingvistică generală*, traducere de Luminița Botoșineanu, Editura Polirom, Iași, p. 157.

surprindem inductiv fluxul ideilor saussuriene, efectele și direcțiile pe care acestea le impun. Accentul cade pe aspectele diacronice, dar apelăm și la sincronie pentru realizarea unei analize omogene, bine contextualizate. Astfel, Ferdinand de Saussure ne pune la dispoziție propria paradigmă metodologică de cercetare a operei sale, care poate fi utilă și în alte domenii științifice.

Subtitlul *Începuturile* este utilizat cu sens larg și face referire la etapele importante ale receptării ideilor lingvistului genevez în cultura română, la aspectele care au conturat variate profiluri saussuriene. Departe de a fi o enumerare exhaustivă a etapelor receptării, studiul are în vedere integrarea și evoluția tezelor în planul lingvisticii naționale. Precizăm că perioada la care ne raportăm în demersul nostru este 1916 (publicarea lucrării *Cours de linguistique générale*) – 1950/3 (începutul unei noi etape – marxist-leninistă – în lingvistica românească), adică mai bine de trei decenii de lingvistică, de-a lungul cărora surprindem evoluția receptării tezelor saussuriene.

Aceste teze, idei ale lingvistului genevez constituie obiectul cercetării de față și, de aceea, considerăm utilă menționarea lor, în forma uzuală de concepte operaționale: *limbă-vorbire*, *sincronie-diacronie*, *paradigmă-sintagmă*, *semn lingvistic*, limba ca *sistem de semne* sau *instituție socială*. Opozițiile pe care le implică unele dintre aceste cupluri sunt susceptibile a fi, de fapt, complementarități necesare în studiul limbii. Potențialul acestor concepții a fost dovedit de-a lungul timpului, cel puțin prin faptul că unele au devenit metode de cercetare, altele au constituit nucleul unor noi direcții sau școli de lingvistică, altfel spus, ele reprezintă un factor important în modernizarea domeniului de cercetare.

Știind că „punctul de plecare al reflecțiilor lui Saussure este conștiința profundă a individualității absolute,

unice, a fiecărui act expresiv, a actului pe care el îl denumește *vorbire* (parole)”³, putem considera că lingvistul genevez este un progresist care crede într-o „mișcare generatoare a dezvoltării”, un adevărat „filozof al limbajului, analitic în sens aristotelic și aparent nesigur, necategoric, plin de îndoieli construind un *ansambu de concepții saussuriene*”⁴ și care a constatat că în epocă „s-a vorbit oarecum prematur despre o *știință a limbajului*”⁵. Cu o astfel de viziune, Ferdinand de Saussure devine un motor al schimbării în lingvistică, al modernizării la nivel metalingvistic, metodic și conceptual, un vizionar.

Francofonia reprezintă cadrul general în care a fost receptată opera lui Ferdinand de Saussure. Tradiționala relație diplomatică România – Franța și schimburile culturale implicite au facilitat buna cunoaștere a limbii franceze și, prin extensie, a spațiului european, având ca efect, printre altele, sincronizarea cercetării lingvistice. Structuralismul francez, poate cel mai răspândit fenomen cultural, produs al evoluției științelor sociale, al umanismului clasic, caracterizat prin dezvoltarea conștiinței critice are o incontestabilă influență asupra lingvisticii naționale cu efecte pozitive și negative deopotrivă, reprezentând o poartă de intrare a ideilor saussuriene în spațiul românesc.

---

³Tullio de Mauro în Ferdinand de Saussure, 1998, *Curs de lingvistică generală*, ediție critică de Tullio de Mauro, traducere de Irina Izverna Tarabac, Editura Polirom, Iași, p. 10.

⁴Ferdinand de Saussure, 1998, *Curs de lingvistică generală*, ediție critică de Tullio de Mauro, traducere de Irina Izverna Tarabac, Editura Polirom, Iași, p. 265.

⁵ *Ibidem*.

I. Anamneza operei lui Ferdinand de Saussure⁶

„*Caminante, no hay camino, se hace camino al andar*”⁷.
(Antonio Machado)

I.1. Valențele receptării

Exegeții lui Ferdinand de Saussure au dezvoltat perspective diferite în raport cu opera sa, unii devenind saussurieni, alții anti-, post- sau non-saussurieni⁸, fiecare contribuind la identificarea caracterului, a trăsăturilor specifice lingvisticii sale și la integrarea ei în ansamblul culturii europene. Aceste demersuri constituie procesul inițial, general de receptare a tezelor saussuriene și, pentru a înțelege mai bine fenomenul, recurgem la definirea conceptului de *receptare*, dincolo de sensurile propuse în dicționar (Anexa 2) (a prinde, a înregistra, a capta), pornind de la viziunea lui Roman Jakobson asupra situației de comunicare. Pe axa subiectivității, receptorul îndeplinește funcția conativă, iar în planul axei obiective face legătura între limbă (cod) și realitatea extraverbală (referent). În direcția emițător – mesaj – receptor se transmite un impuls care îl stimulează pe cel din urmă și cere imperativ un răspuns. Faza a doua a receptării cuprinde analiza, prelucrarea mesajului, conectarea la referent și la cod, pentru a transmite emițătorului ceea ce am putea numi un *feedback*. Altfel spus, receptorul cunoaște (succesiv) și calitatea de emițător, mai mult, nu își reduce atribuțiile doar

---

⁶ În contextul cercetării noastre termenul *anamneză* (preluat din medicină) desemnează procesul de analiză inițială detaliată a operei lui Ferdinand de Saussure, etapă care orientează studiul receptării.

⁷ *Călătorule, nu-i cale, calea se croiește umblând.* (Traducerea noastră).

⁸ John Joseph, *Saussure*, Oxford University Press, 2012, p. 43.

la a oglindi mesajul vorbitorului, ci se constituie într-o instanță critică și îl decodifică.

În lucrarea de față, obiectul receptării îl reprezintă opera lui Ferdinand de Saussure, mai bine spus, direcțiile principale ale gândirii sale, o materie fluidă, care a pătruns în lingvistica vremii, dându-i, în sfârșit, statutul mult așteptat de știință cu drepturi depline. Este provocator astăzi a căuta, a delimita ideile sale, a urmări fluxul lor, având în vedere faptul că ele au impregnat simbiotic domeniul de cercetare, devenind fundamentale, structurale, clasice. Procesul de receptare presupune răspunsuri la întrebările *Cum?* și *Cine?*, în cazul nostru: Cum s-au răspândit tezele saussuriene în lingvistica europeană? Cine au fost adepții acestora? Cine au fost primii receptori și promotori români ai lingvisticii saussuriene? Cum au pătruns concepțiile lui Ferdinand de Saussure în lingvistica română? În ce mod au influențat-o? Cum sunt parcurse etapele cunoașterii acestora? Cum este perceput lingvistul genevez astăzi? Aceste interogații ne orientează demersul științific, modul de investigare, de analiză și de sinteză a datelor referitoare la receptarea ideilor lui Ferdinand de Saussure, în lingvistica românească.

De asemenea, facem diferența între *comprehensiune*, *influență* și *receptare*, ultimul concept cuprinzându-le pe celelalte și constituindu-se, nu de puține ori, într-o metodă obiectivă de studiu, o fotografie (sau o succesiune de imagini), după modelul Boguslavski, care poate delimita aspecte diacronice al lingvisticii saussuriene, în cazul nostru.

În materialul bibliografic putem identifica o perspectivă *retrospectivă* (de cele mai multe ori) și una *prospectivă*, atunci când vine vorba de receptare. Privirea peste umăr înseamnă, de fapt, investigarea diacronică în contextul lingvistic și istoric al epocii respective, cu scopul

de a identifica resorturile lingvisticii saussuriene, în cazul nostru, iar perspectiva prospectivă se referă la implicațiile actuale și de viitor ale concepțiilor lui Ferdinand de Saussure, adică la constituirea lor într-o resursă-reper a lingvisticii generale.

În *History of ideas on language and languages* (Klincksieck, Paris, 2010), Bernard Colombat, Jean-Marie Fournier și Christian Puech au remarcat o receptare *activă* a lingviștilor formați sub înrâurirea gândirii saussuriene și una *reactivă*, a criticilor lui Ferdinand de Saussure:

„Les linguistes du XXe siècle ont affaire au saussurisme par *filiation assumée, formation, ou réaction*. À quoi s’ajoute le fait que le CLG n’est pas la propriété exclusive des linguistes: à partir de la fin de la seconde guerre mondiale, le *Cours* est utilisé comme une sorte de *matrice* en vue de la «modernisation» de l’ensemble des sciences humaines dans des cercles de plus en plus larges. Il sert alors de repère actif ou réactif à de nombreuses entreprises: anthropologie structurale (Lévi-Strauss); théorie littéraire (Greimas, Barthes...); psychanalyse (Lacan); grammatologie derridienne...”⁹.

De asemenea, au precizat faptul că lucrarea *Cours de linguistique générale*, care are rol central în procesul de receptare a lingvisticii saussuriene¹⁰, devine fundamentală și în alte științe umaniste¹¹, fapt care extinde planul de

---

⁹ Bernard Colombat, Jean-Marie Fournier și Christian Puech, 2010, *History of ideas on language and languages*, Klincksieck, Paris, p. 227.

¹⁰ „... il demeure enfin, aujourd’hui même, un texte d’«initiation à la linguistique» dans de nombreux cursus universitaires dans le monde entier.” *Ibidem*, p. 228.

¹¹ „Il sert alors de repère actif ou réactif à de nombreuses entreprises: anthropologie structurale (Claude Lévi-Strauss); théorie littéraire

receptare spre cultura europeană, în care domină structuralismul.¹² Potrivit autorilor *History of ideas on language and languages* (2010), datorită de a cunoaște istoria științei presupune realizarea a două proiecte: a) descrierea modalităților în care au fost prezentate diferite stări ale cunoașterii și b) descrierea modificărilor teoretice, adică trecerea de la o cunoaștere la altă cunoaștere. De altfel, receptarea *Cours de linguistique générale* este considerată de autori „o problemă istoriografică”. Aceștia identifică patru etape ale receptării CLG (vezi Anexa 1. Abrevieri) în Franța:

a. Etapa inițială de recepție, la apariția CLG, în 1916, în care Antoine Meillet și Joseph Vendryes nu îl regăsesc pe Saussure, cel din *Mémoire*. Ei consideră *Cursul* speculativ și prea abstract, observă că nu ține cont de relația limbă-societate, cu alte cuvinte ei întâlnesc în lucrare un Saussure, dacă nu fals, cel puțin denaturat.

b. Reeditat în 1920, *Cursul* este invocat la *Congresul Internațional al Lingviștilor*, desfășurat la Haga (1928), generând discuții aprinse. Pe de altă parte, acesta devine o resursă importantă pentru inițierea de noi direcții de cercetare și școli de lingvistică.

c. A treia etapă a receptării este una de extindere a interesului față de *Curs* dincolo de cercul lingviștilor, spre filosofi și antropologi (ex. Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*), mai ales după al Doilea Război Mondial.

(Greimas, Barthes...); psychanalyse (Lacan); grammatologie derridienne, etc.” *Ibidem*.

¹² „Il passe, d’autre part, pour la source unique d’une «école» linguistique majeure du XXe siècle : le structuralisme, relativement homogène, mais qui s’est constituée autour de centres distincts: Prague, Copenhague, New York, Paris (?).” *Ibidem*, p. 230.

d. Apariția manuscriselor și a edițiilor critice Tullio de Mauro (1967-8), Robert Godel (1957), Rudolf Engler (1968-1974) dau un nou impuls cercetării filologice în jurul gândirii saussuriene, contribuții la care se adaugă și *Bibliografiile* întocmite în această perioadă, care dovedesc interesul viu față de opera lingvistului genevez.

Analizând cele patru etape, constatăm că receptarea este, pe de o parte directă, explicită, didactică, în cazul primelor două și, pe de altă parte, indirectă, implicită, interpretativă, în cazul ultimelor două etape, iar împreună ele pot reconstitui cu succes ansamblul gândirii lui Ferdinand de Saussure.

După anii '90, sunt parcurse cel puțin încă două etape de receptare a lingvisticii saussuriene, prima fiind marcată de aportul informatic/tehnologic ce permite accesul la varianta electronică a materialelor amintite, iar a doua, și ea foarte importantă, constă în apariția *Écrits de linguistique générale* (2002), în scurt timp tradusă în multe limbi. Această lucrare - manuscris completează imaginea lui Ferdinand de Saussure, cel din *Curs*, prezentând și alte nuanțe ale gândirii sale.

De altfel, principalele repere ale studiului nostru sunt lucrările intitulate *Cours de linguistique générale* și *Écrits de linguistique générale*, ambele apărute postum, la o distanță considerabilă una de alta (1916, respectiv 2002), prima editată de foștii săi studenți (Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu A. Riedlinger), iar cealaltă de bunii cunoscători ai gândirii saussuriene, Simon Bouquet și Rudolf Engler. Prima reprezintă o reconstituire a lingvisticii lui Ferdinand de Saussure, iar a doua este primul manuscris saussurian publicat.

Prin urmare, perspectivele generate sunt relativ diferite și impun moduri de receptare specifice, complementare așa putea spune, care vor aduce în atenția

publicului cunoscător variatele ipostaze ale lingvisticii saussuriene, în plan diacronic, mai ales, dar fără a exclude în nici un fel aspectul sincron.

I.2.Contextul lingvistic

Până a intra însă în dezbateră propriu-zisă, facem câteva precizări despre contextul lingvistic ante-saussurian și identificăm primele semne ale comparativismului, la William (sir) Jones (1746-1794), care, în 1786, într-o comunicare la Asiatic Society din Calcutta, observa asemănări între sanscrită, greacă, latină, gotică, celtică și persană, fapt care îl îndreptățește să ia în considerare posibilitatea existenței unei limbi comune indoeuropene. Interesul pentru aceasta, manifestat de C.J. Kraus, J. Grimm, I. Kant și mulți alți lingviști duce la apariția comparativismului, direcție de cercetare lingvistică premergătoare școlii neogramatice, care își fundamentează studiul pe metoda comparativ-istorică. Despre acest aspect Constantin Frâncu afirmă în lucrarea sa, intitulată *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din antichitate până la Saussure*:

„Începutul secolului al XIX-lea aduce cu sine o neglijare din ce în ce mai accentuată a gramaticii raționale și, în același timp, un interes crescând pentru studiul limbilor vechi și foarte vechi. Faptul se explică prin romantismul epocii, care aduce cu sine interesul pentru folclorul și istoria popoarelor numite exotice (și pentru limbile lor). Descoperirea sanscritei de către europeni a fost un eveniment important pentru conceptul de înrudire între limbi, dar acest concept a fost decisiv pentru formarea unei metode lingvistice”¹³.

---

¹³ C. Frâncu, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din antichitate până la Saussure*, Casa Editorială Demiurg, Iași, p. 122.

Pentru neogramatici, metoda comparativ-istorică devine baza gramaticii comparate, la care își aduc aportul K. Brugmann, H. Osthoff, K. Verner și, în mod deosebit, Ferdinand de Saussure, prin lucrarea *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indoeuropeenes* (1878). Neogramaticii au în vedere două principii:

a) legile fonetice acționează fără excepție;

b) principiul analogiei, pe baza căruia apar forme noi. Herman Paul stabilește o legătură între cele două, afirmând că „ceea ce strică legile fonetice, repară analogia”¹⁴.

Metoda pozitivistă a ajutat la colecționarea și clasificarea multor fapte de limbă care au devenit ulterior baza studiilor structuraliste. Viziunea neogramatică a dominat ultima parte a secolului al XIX-lea, prelungindu-se, în multe țări¹⁵, până în zilele noastre.

În planul lingvisticii românești, comparațiile lingvistice fac obiectul mai multor lucrări, dintre care amintim: *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orândueleurum rumânești* (Văcărescu, 1787), *Gramatica limbii române* (I. Budai-Deleanu, 1812) și *Paralelism* (I. Heliade Rădulescu, 1840), care cuprind paralele cu italiana, franceza și spaniola.

„Aceste studii ca și multe altele – de fapt mai toate gramaticile românești ale vremii fac mai des sau mai puțin des paralele cu latina și cu limbile romanice –

---

¹⁴ H. Paul în C. Frâncu, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din antichitate până la Saussure*, Casa Editorială Demiurg, Iași, p. 155.

¹⁵ Al. Graur, Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Editura științifică, București, 1965, p. 122.

arată că în România terenul pentru receptarea lingvisticii comparativ-istorice, era, la drept vorbind, deja pregătit”¹⁶.

Nu este singura perioadă în care lingvistica românească se află în sincronie cu cea europeană, însă meritele ei nu sunt recunoscute întotdeauna. Deși, filologii români P. Maior, Th. Cipariu, A. Lambrior, B. P. Hasdeu, L. Șăineanu, Al. Philippide, Tiktin ș.a. au avut contribuții însemnate la cercetarea lingvistică, binecunoscute europenilor, studiile acestora au fost considerate „compilări sau reformulări fericite ale unor idei contemporane”, ca expresie „a indiferenței și a obtuzității – observabile nu doar în secolul al XIX-lea – cu care erau priviți cercetătorii care nu puteau fi încadrați cu certitudine în nici o școală”, afirmă H. Frisch. Acest aspect este cu atât mai neplăcut cu cât, lingviștii europeni înșiși (Kopitar, Diez, Miklosich, Schuchardt ș.a.) au studiat limba română¹⁷, mai ales în contextul cunoașterii limbilor romanice¹⁸.

„Filologii români, care puneau accentul pe contextul socio-cultural într-o epocă a monografiilor lingvistice, care într-o perioadă dominată de tezele neogramatice recunoșteau pe deplin importanța acestei direcții de cercetare, dar depășeau în majoritatea cazurilor cu mult explicațiile fonetice mai restrânse, acești savanți

---

¹⁶ H. Frisch, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, Editura Saeculum, București, 1995, p. 85.

¹⁷ Diez în H. Frisch, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, Editura Saeculum, București, 1995, p.38: „se arată a descinde, prin construcția ei gramatică și prin componentele ei materiale, din limba latină.”

¹⁸ „Pentru lingvistica românească, în orice caz, faptul că suplimentele la Mithridates din anul 1817 alătură limba română, explicit și reevaluând încercarea de încadrare anterioară, familiei limbilor romanice este de o importanță epocală.” *Ibidem*, p. 37.

au fost în esență întotdeauna adepți doar ai emancipării culturale a poporului și odată cu aceasta a limbii lor (naționale)”¹⁹.

Lingviștii români s-au pliat pe trăsăturile specifice limbii române, cu scopul bine definit de a contribui la formarea identității naționale, fără a neglija direcțiile lingvisticii europene, aspect despre care Lazăr Șăineanu precizează:

„Studiul temeinic al limbei române se poate face numai în paralel cu al celorlalte limbi romanice și după principiile științei comparative a limbilor. Filologia română este astfel inseparabilă de filologia romanică, care ea însăși se inspiră de la rezultatele generale ale filologiei comparative”²⁰.

În acest context, concepțiile lui Ferdinand de Saussure reprezintă pentru lingvistica românească un impuls în sensul modernizării și un mod de a rămâne conectată la cercetarea europeană în domeniu. Neogramatic²¹ prin

---

¹⁹ H. Frisch, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, Editura Saeculum, București, 1995, p. 245-246.

²⁰ Lazăr Șăineanu în H. Frisch, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, Editura Saeculum, București, 1995, p. 32.

²¹ „In this sense, de Saussure stands out as the epitome Neogrammarian scholar. As evident from the discussion above, the academic scene of the second half of the nineteenth century was by no means homogenous, with several competing undercurrents, and young linguistic rebels fighting for their vision of language. Among them, a modest Swiss teenager who came unprepared to the Leipzig center of linguistics, within three years' time not only caught up with the knowledge of his older colleagues but also managed to offer a different vision of the topics researched at the time, involving the extension of linguistic theory with laryngeals, sonantic coefficient, and proposed to apply a concept of the phoneme to his analysis.” Małgorzata Haładewicz-Grzelak,

formare, el depășește contextul lingvistic prin dorința de a da independență științei limbii și face pasul spre modernitate aspirând la formularea unei teorii lingvistice complete.

III.1.1. Structuralismul lingvistic românesc

„*Structura nu se confundă cu sistemul*”.
(Jean Piaget)

Prin cărțile lor, Emanuel Vasiliu, Valeria Guțu Romalo, Solomon Marcus, Ion Coteanu, Maria Manoliu și Sorin Stati, membrii noii generații de cercetători ai limbii, care au avut o legătură directă cu centrele lingvistice europene menționate anterior și care ajung în anii '60 la maturitate, produc o dublă mutație în lingvistica românească: ei „au separat definitiv cercetarea lingvistică de conceptele propagandei marxiste și au sincronizat cercetarea limbii române cu o perioadă de mare efervescență ideatică din istoria lingvisticii. În sensul cel mai bun al cuvântului, această generație a făcut știință de avangardă”²². Iată ce spune Mircea Mitran în *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, despre studiul intitulat *Conținut și formă în limbă* al lui I. Coteanu și Emilian Vasiliu: „Articolul se mai remarcă și prin poziția științifică față de cercetările anterioare. Autorii pornesc în cercetarea lor de la datele și teoriile obținute de Ferdinand de Saussure și Louis Hjelmslev, de orientare idealistă”. Ion Coteanu și Em. Vasiliu resping

---

Norgrammariand Ferdinand: a Natural Hermeneutics of *Mémoires sur le Système Primitif des Voyelles dans les Langues Indo-européennes*, Acta Neophilologica XVI, (1), 2014, p. 38.

²² Emil Ionescu, *Contribuția lui Sorin Stati la dezvoltarea lingvisticii române moderne*, SCL, Anul LXI, NR. 1, 2010, p.10.

interpretările idealiste și păstrează elementele științifice ale contribuției celor doi cercetători: „Tezele saussuriene se bazează pe distincții obiective care, credem, trebuie avute în vedere în analiza limbii. Nu distincțiilor făcute de Saussure trebuie să li se aducă obiecții, ci interpretării lor filozofice”²³, scriu autorii. Și mai departe: „Deși au făcut descoperirea importantă a structurii limbii, Ferdinand de Saussure și L. Hjelmslev au interpretat această structură de pe poziții idealiste”²⁴.

Pentru că în perioada de început a lingvisticii române moderne se manifestă și influența marxist-leninistă, ne oprim asupra acestui aspect, precizând că „s-a făcut tot timpul și în mod exclusiv prin latura de propagandă a acestui curent filosofic. Despre un curent de gândire care să examineze obiectiv și sistematic relațiile dintre anumite aspecte ale acestei filosofii (nu ideologii) și cunoașterea limbii, la noi nu se poate vorbi (spre deosebire de Polonia)”²⁵.

Scăderea presiunii ideologice în cercetarea lingvistică s-a datorat lucrărilor publicate de generația de lingviști amintită și a constat în diminuarea numărului de articole care vorbeau despre „justețea infailibilă a unei lingvistici marxiste”. Astfel, în a doua jumătate a anilor '60, „invocarea marxismului ca îndreptar pentru cercetarea lingvistică dobândise deja accente pur ritualice”²⁶.

Adriana Stan arată că „în Uniunea Sovietică și țările ei satelit, lingvistica constituie, încă de la mijlocul anilor '50, nu doar terenul difuzării structuralismului, ci, în genere, principala forță de modernizare pe fundalul de cenzură și

---

²³ Mircea Mitran, *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, în *Limba română*, Nr. 6, Anul X, p. 612/92, p. 17.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 9.

²⁶ *Ibidem*.

ideologizare al științelor vremii”²⁷, în mod deosebit al lingvisticii. Paradoxal, dimensiunea politică centrală a structuralismului nu se desfășoară în România, aspect explicabil prin faptul că „marxismul abstract, desprins de argumentul progresismului și al umanismului nu are ce spune unui regim care își ajustează doctrina în funcție de necesități politice locale, și nu de litera textelor părinților fondatori”²⁸; în plus, „niciun teoretician (în sensul real al termenului), niciun filolog nu ocupă un loc pe lista de profiluri ale teoreticienilor marxiști din România”²⁹.

Mare parte a metodelor de cercetare folosite astăzi în lingvistica generală românească își au originea în structuralismul european și în cel american, prin contribuția lui Sorin Stati. În tratatul său de lingvistică generală, Emil Ionescu observă că analiza funcțională „este o varietate a glosematicii și, mai general, a structuralismului european, preocupată de identificarea invariantelor în diferite compartimente de limbă – în mod special în cel al fonologiei și al morfologiei”³⁰ și că Sorin Stati asimilează, „până la nivelul rutinei, conceptele de variantă liberă, distribuție contrastivă, complementară și defectivă... concepte provenite din structuralismul american;... analiza distribuțională... de context diagnostic”³¹, foarte importante în a înțelege particularitățile unităților lingvistice.

Adriana Stan confirmă faptul că „structuralismul pătrunde în România în afara criticii literare – prin

---

²⁷ Adriana Stan, *Bastionul lingvistic. O istorie comparată a structuralismului românesc*, Editura Muzeului Literaturii, București, 2017, p. 18.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Ștefan Baghiu, *De ce nu avem sistem?*, în revista *Vatra*, decembrie 9, 2017.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

lingvistică – și evoluează de-a lungul anilor '60 tot la periferiile criticii literare, întărindu-și în acest timp avanposturile academice”³². Dânsa descrie, de asemenea, influența negativă a modelelor de „comentarii de text” (vezi Gh. Bulgăr, Ștefan Munteanu, G. I. Tohăneanu, Boris Cazacu, Ion Coteanu, Paula Diaconescu ș.a.), asupra analizei și criticii literare autohtone și precizează că stilistica lingvistică „a inspirat o producție stereotipă, dar voluminoasă, extinsă prin efectul bulgărelui de zăpadă, mai curând decît din vreun autentic impuls de inovație”³³, la care nu s-a renunțat încă.

Din același studiu important referitor la structuralismul românesc (*Bastionul lingvistic. O istorie comparată a structuralismului românesc*) aflăm că, de fapt, la noi nu există un set de doctrine structuraliste sau de concepte stabile, ci „un lexic specific, ce furnizează instrumente sofisticate (...) care pot parazita (cu formula lui Toma Pavel) și alte moduri critice”³⁴. Deși în Franța, încă din anii 70, structuralismul intră într-un con de umbră, în România el persistă datorită „capacității acestui lexic de a se adapta tuturor tipurilor de discurs critic, de la cel *dogmatic* al post-staliniștilor până la cel *liberalizator*, al autonomiștilor esteticului”³⁵, ceea ce dovedește și strânsa legătură dintre lingvistică și literatură (analiza și critica literară).

Ca o consecință a faptului că structuralismul are în vedere în primul rînd cercetarea aspectelor relaționale, de organizare a fenomenului lingvistic, „devine posibilă

---

³² Adriana Stan, *op. cit.*, p. 42.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Adriana Stan, *op. cit.*, p. 42.

³⁵ Alex Goldiș, *Structuralismul românesc: fantoma prin de contur*, în revista *Vatra*, decembrie 9, 2017.

cercetarea limbajului cu metode matematice”³⁶. Altfel spus, structuralismului îi este specifică transdisciplinaritatea, calitate foarte apreciată pentru soluțiile inovatoare pe care le oferă, dar și contestată de cei care consideră că fiecare știință trebuie să folosească propriile metode și resurse pentru a-și putea câștiga independența.

Amintim, în concluzie, opinia Adrianei Stan, și anume aceea că structuralismul științific nu este o doctrină sau o filozofie, „ci în mod esențial o metodă cu tot ceea ce implică termenul tehnicitate, obligații, onestitate intelectuală și progres în aproximările succesive”³⁷, metodă utilă oricărui domeniu de cercetare.

Cea mai însemnată contribuție a structuralismului la dezvoltarea lingvisticii românești o reprezintă modernizarea și sincronizarea acesteia cu lingvistica europeană. În acest sens, Adriana Stan afirmă: „prin comparație cu alte științe socio-umane, lingvistica este cea mai modernă disciplină academică din România pe întreaga durată a regimului comunist”³⁸. Ceea ce însemna „lingvistică modernă” sau „metodologie modernă în lingvistică” era cunoscut în România din vremea în care Iorgu Iordan „a făcut stilistică și a remarcat importanța geografiei lingvistice”³⁹, iar „Sextil Pușcariu, la Cluj, Al. Graur și Al. Rosetti, la București, au dat lucrări de fonologie”⁴⁰, sincron cu lingvistica europeană.

Doctrina și metodologia structuralistă, au cunoscut o lărgire continuă a domeniului de aplicare. Izomorfismului, adică principiul identității de organizare a structurii

---

³⁶ Emanuel Vasiliu, *Orientări moderne în lingvistica românească*, în *Limba română*, An. XXVIII, Nr. 6, 1979, p.585-586./1.

³⁷ Adriana Stan, *op. cit.*, p. 92.

³⁸ *Ibidem*, p. 203.

³⁹ Emanuel Vasiliu, *op.cit.*, p. 1.

⁴⁰*Ibidem*.

lingvistice indiferent de nivel, a permis extinderea cercetării de la fonologie și morfologie (domeniile cel mai clar sistematice), la sintaxă, lexic, semantică, stilistică domenii în care caracterul sistematic, a fost mai greu descoperit.

Concluzii

„Cred că, pentru oamenii care gândesc, dificultatea constituie mai curând un motiv de atracție decât de respingere”⁴¹.

În lingvistică, dezbaterile teoretice și metalimbajul creat se bucură de multă atenție. Este considerabil numărul studiilor în care „lingviștii discută mai mult despre lingvistică decât despre limbă”, cu alte cuvinte interesul pentru fundamentele și structura științei lor este pentru lingviști „un semn de maturitate și în același timp situează lingvistica la nivelul multor științe avansate”⁴², moderne, adaptabile. În problemele de teorie lingvistică însă, Saussure este un reprezentant tipic al gândirii idealiste.

Saussurianismul este un curent lingvistic încă efervescent dacă avem în vedere numeroasele traduceri și reeditări ale *Cours de linguistique générale* și *Écrit de linguistique générale*, interesul pentru manuscrisele lingvistului genevez, publicația *Cahiers Ferdinand de Saussure*, revistă a *Cercle Ferdinand de Saussure*, site-ul Societății geneveze de lingvistică, prin care se accesibilizează corpusul saussurian existent, se monitorizează și se întreține interesul pentru studiul operei sale. Amintim, de asemenea, *Cercurile, Congresele* și

---

⁴¹Benedetto Croce, în Tullio De Mauro, Prefață la Ferdinand de Saussure, *op. cit.*, 1998, p. 18.

⁴²Alexandru Graur (1971: 156).

celelalte evenimente unde încă se mai dezbat teme (Saussure vs. Chomsky, de exemplu), care îl vizează pe cel căruia i se atribuie paternitatea lingvisticii moderne și a structuralismului.

Vechimea studiilor lingvistice românești arată preocuparea constantă pentru știința limbii, iar tezele saussuriene intervin ca un impuls favorabil dezvoltării domeniului lingvistic autohton. Receptarea operei lui Ferdinand de Saussure este un proces îndelungat ale cărui etape, metode și forme de manifestare am încercat să le identificăm prin studiul nostru, considerând că putem reevalua statutul lui lingvistului genevez în contextul culturii române moderne.

Ideile saussuriene pe care le-am propus ca repere ale studiului de față acoperă principalele arii de cercetare ale lui Ferdinand de Saussure și constituie, de fapt, teze lingvistice care au devenit subiecte ale dezbaterilor între specialiști, supraviețuind schimbărilor de paradigmă (lingvistică, socială, istorică) din epocile pe care le-au traversat. Cele mai multe efecte au produs de-a lungul timpului, în opinia noastră, conceptul de *semn lingvistic*, apoi dihotomiile *sincronie-diacronie* și *limbă-vorbire*, însă, este important de menționat că doar împreună cu opoziția *sintagmă-paradigmă* și cu paralela *limba ca sistem de semne sau instituție socială* acestea pot defini sistemul saussurian de gândire; mai mult, ele se potentează reciproc.

Resursa principală, *Cursul de lingvistică generală*, a fost prezentă direct sau indirect, dar constant în mediile universitare din România, după cum am precizat în cuprinsul tezei. Putem vorbi despre o *receptare echilibrată* (cel puțin în perioada vizată), opera lui Ferdinand de Saussure fiind studiată obiectiv, fără ca neajunsurile semnalate de lingviști să diminueze în timp interesul pentru receptarea ei sau să-i anuleze valoarea. De menționat este

faptul că și în lingvistica românească s-au vehiculat interpretări total sau parțial eronate ale concepțiilor lingvistului genevez.

Ne-am inspirat din lingvistica rusă, japoneză, chineză, braziliană, indoneziană, de exemplu, pentru a înțelege ce înseamnă a-l recepta pe Ferdinand de Saussure, cum anume a decurs acest proces și care sunt rezultatele, efectele lui. Am putea spune că factorul istoric a fost determinant pentru evoluția lingvisticii saussuriene în aceste medii, iar etapele receptării au multe puncte comune. Sursele bibliografice pe care le-am folosit sunt de dată recentă (după 1990, de regulă) și dovedesc, pe de o parte, interesului constant pentru concepțiile lingvistului genevez, iar pe de altă parte, universalitatea lingvisticii sale.

Rezultatele cercetării ne îndreptătesc să afirmăm că lingvistica românească a fost în contact direct cu gândirea saussuriană încă de la începuturi, adică de la apariția lucrării emblematice *Cours de linguistique générale* (1916), prin lingviștii și savanții vremii, implicați activ în viața științifică și culturală, adevărați cetățeni europeni, care au supus gândirii lor critice ideile lui Ferdinand de Saussure. Am făcut referire aici întâi la Sextil Pușcariu și Alexandru Philippide, apoi la Iorgu Iordan, Ovid Densusianu și Alexandru Roseti, ca prime generații de receptori avizați, care au cunoscut, au interpretat și au integrat tezele lingvistului genevez, chiar și în lipsa unei traduceri. Această etapă de bază a receptării are două ipostaze sau perspective: una directă, explicită, în care lingviștii români dezbat, în spiritul epocii, conținutul CLG (*Recenzia* lui V. Bogrea, de exemplu), apreciind spiritul saussurian și una indirectă, prin care aceștia integrează noile teze în propriul sistem de gândire, în cursurile universitare, acestea devenind astfel implicite cercetării lingvistice.

Mijloacele importante de promovare, explicită sau implicită, a lingvisticii saussuriene în cultura română sunt, pe de o parte, operele lingviștilor români pe care le-am analizat în demersul nostru (*Limba română, Introducere în studiul limbilor romanice, Originea românilor, Istoria limbii române* ș.a.), iar, pe de altă parte, publicațiile centrelor universitare din Cluj-Napoca, (*Dacoromania*), Iași (*Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide*), și București (*Bulletin linguistic, Grai și suflet*), toate acestea fiind surse de înaltă ținută științifică.

Traducerea în limba română a CLG (1998) reprezintă încă o etapă a receptării, depășită, poate, ca importanță de apariția manuscriselor, respectiv a *Écrits de linguistique générale* (2002), care aduce un nou suflu în cercetarea lingvisticii saussuriene. Aceste evenimente depășesc cadrul nostru de cercetare, de până la perioada postbelică, anii '50, însă oferă contextul necesar analizării efectelor produse de sistemul de gândire novator al lui Ferdinand de Saussure, atât în plan național cât și internațional.

Între acestea se poate observa cu ușurință o diferență considerabilă, cel puțin din punct de vedere cantitativ, în sensul că numărul studiilor despre opera saussuriană prevalează în lingvistica europeană, în timp ce lingviștii români par mai puțin preocupați de acest subiect, considerându-l apanajul cursurilor de lingvistică generală. Lipsește receptarea prospectivă, care ar putea face conexiunea cu spiritul *Cahiers de Ferdinand de Saussure*, de exemplu, în care observăm direcțiile lingvistii europene sau cu perspectivele generate de lingvisticile naționale care au fost interesate de *efectul Saussure*. Nu ne-am propus să aflăm cauzele acestui declin al receptării, însă putem presupune că mediul francofon în care s-a răspândit de timpuriu opera lingvistului genevez, dogmatizarea acesteia

în cursurile universitare din rațiuni didactice, influența perioadei marxist-leniniste și, probabil, alte motive împiedică oarecum evoluția ideilor saussuriene în lingvistica românească.

Deseori, când spui Ferdinand de Saussure intervine automat asocierea cu structuralismul și, constatând acest aspect, am dorit să-l nuanțăm, pentru a evita o receptare dogmatizantă. Amploarea curentului structuralist european (și nu numai) se alimentează cu energie creatoare, parțial, din gândirea saussuriană, dar depășește granițele lingvisticii. Spunem *parțial*, deoarece momentul Saussure reprezintă doar o etapă, este adevărat, importantă, a istoriei structuralismului așa cum o vedem reprezentată în lucrarea lui François Dosse (*History of Structuralism*), de exemplu. Pentru lingvistica românească, structuralismul este o poartă de intrare ale ideilor saussuriene, asociată francofonie, ca fenomen general, favorizant.

Dificultățile majore ale procesului de cercetare pe care l-am parcurs au fost: găsirea unor criterii de selectare a materialului bibliografic impresionant, pe de o parte și, pe de altă parte, delimitarea unui drum propriu de la care să nu ne abatem, fiind necesară, astfel, o structurare foarte riguroasă a tezei.

Au rămas încă multe de spus despre opera lui Ferdinand de Saussure și considerăm că oricare dintre capitolele studiului de față poate constitui o invitație la reflecție pentru cercetători. Tema receptării unui text lingvistic este provocatoare prin obiectivitatea și rigoarea științifică pe care le presupune. În ceea ce privește metodele de lucru, am învățat, în spirit saussurian că imaginea completă se obține din îmbinarea tuturor perspectivelor asupra subiectului cercetat. Rămâne de evitat, în bună măsură, neproductivul perfecționism, care a privat lumea

științifică de acea *carte-himeră*, atotcuprinzătoare, expresie a idealul saussurian.

Am îmbinat în paginile tezei perspective din lingvistica generală și din istoria lingvisticii, două domenii cu pronunțat caracter teoretic, încercând să evităm ariditatea și dogmatismul, adaptând stilul și metodele pentru a rezulta un text științific abordabil în context didactic.

Bibliografie

a) Bibliografie generală

Colombat, Bernard., Fournier, Jean-Marie, Puech, Christian, 2010, *Histoire des idées sur le langage et les langues*, Klincksieck, Paris.

Bouissac, Paul, 2010, *Saussure: A Guide for the Perplexed*, Continuum International Publishing Group, London, U.K.

Coșeriu, Eugeniu, 1997, Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice, versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București.

Coșeriu, Eugeniu, *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, Editura Enciclopedică, București, 2004, ediție în limba română de Nicolae Saramandu, p. 141.

Dosse, Francois, *History of Structuralism*, vol. I, The Rising Sign, 1945-1966, traducere de Deborah Gassman, University of Minnesota Press, Minneapolis London.

Engler, Rudolf, *Bibliographie-saussurienne*, vol. I, 1970-1974- CFS-30-1976.

Engler, Rudolf, *Bibliographie-saussurienne*, vol. IV, 1980-1982- CFS-40-1986.

Frâncu, Constantin, 1999, *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială Demiurg, Iași.

- Frâncu, Constantin, 2005, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure*, Casa Editorială Demiurg, Iași.
- Frisch, Helmuth, 1995, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, traducere din limba germană de Marcel Roma, Editura Saeculum, I.O., București.
- Gadet, Françoise, 1987, *Saussure. Une science de la langue*, Presses Universitaires de France.
- Iordan, Iorgu, 1962, *Lingvistica romanică*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București.
- Iordan, Iorgu, 1975, *Stilistica limbii române*, Editura Științifică, București.
- Ivănescu, G., 1983, *Lingvistică generală și românească*, Editura Facla, Timișoara.
- Jeanrenaud, Magda, 2006, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, Editura Polirom, Iași.
- Joseph, John Earl, 2002, *From Whitney to Comsky: Essays in the history of American linguistics*, John Benjamins Publishing Co., Amsterdam, The Netherlands & John Benjamins North America, Philadelphia, USA.
- Joseph, John Earl, 2012, *Saussure*, Oxford University Press.
- Korner, E.F.K., 1971, *Ferdinand de Saussure. Origin and Development of his Linguistic Theory in Western Studies of Language, A Critical Evaluation of the Evolution of Saussurean Principles and Their Relevance to Contemporary Linguistic Theories*, Simon Fraser University, December, 1971, teză de doctorat.
- Lévi-Strauss, Claude, 1978, *Antropologia structurală*, traducere din limba franceză de I. Pecher, Editura Politică, București.
- Macrea, D., 1978, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Manoliu-Manea, Maria, 1973, *Structuralismul lingvistic*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

- Martinet, A., 1970, *Elemente de lingvistică generală*, traducere și adaptare la limba română de Paul Miclău, Editura Științifică, București.
- Miclău, Paul, 1977, *Semiotica lingvistică*, Editura Facla, Timișoara.
- Mollinová, Eva, 2013, *Les traductions et les ouvres basées sur Cours de linguistique générale*, Mémoire de licence, Université Palacky, Olomouc.
- Mounin, Georges, 1999, *Istoria lingvisticii*, traducere din limba franceză și prefață de Constantin Dominte, Editura Paideia, București.
- Nasta, Mihail, Alexandrescu, Sorin, *Poetică și stilistică. Orientări moderne*, Editura Univers, București, 1972.
- Nemoianu, Virgil, 1967, *Structuralismul*, Editura pentru Literatură Universală, București.
- Pavel, Toma, 1993, *Mirajul lingvistic*, Editura Univers, București.
- Pătruț, I., Breban, V. (coord.), *Dacoromania. Bibliografie*, 1983, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Philippide, Alexandru, 2014, *Originea Românilor*, ediție de Roxana Vieru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 376-378.
- Piaget, Jean, 1973, *Structuralismul*, Editura Științifică, București.
- Pușcariu, Sextil, 1976, *Limba română*, vol. I, (Privire generală), Editura Minerva, București.
- Pușcariu, Sextil, 1978, *Memorii*, Editura Minerva, București.
- Sanders, Carol, 2006, *Saussure today*, Cambridge University Press.
- Stan, Adriana, 2017, *Bastionul lingvistic. O istorie comparată a structuralismului în România*, Editura Muzeul Literaturii Române, București.
- Wald, Lucia, 1985, *Ferdinand de Saussure. Școala geneveză, Școala sociologică, direcția funcțională. Școala britanică:*

lingvistica saussuriană și postsaussuriană: texte adnotate,
Editura Universității din București.

c)Corpus saussurian

- Index général des *Cahiers* 1-60 (1941-2007), *CFS* 60 (2007)
- Saussure, Ferdinand de, 1916, *Cours de linguistique générale*, publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger.
- Saussure, Ferdinand de, 1989, *Cours de linguistique générale*, edition critique par Rudolf Engler, Tome 1, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Saussure, Ferdinand de, 1998, *Curs de lingvistică generală*, ediție critică de Tullio de Mauro, traducere de Irina Izverna Tarabac, Editura Polirom, Iași.
- Saussure, Ferdinand de, 2003, *Scrieri de lingvistică generală*, traducere de Luminița Botoșineanu, Editura Polirom, Iași.

Reviste, articole, studii

- Amacker, R., Forel, C. ș. a., *Les Cahiers Ferdinand de Saussure* *CFS* 50, 1997.
- Ardeleanu, Sanda Maria *La francophonie roumaine. Restitutio: "Intellectuels roumains d'expression française" – un vaste projet traductologique*, Suceava.
- Baghiu, Ștefan, *De ce nu avem sistem?*, în revista *Vatra*, decembrie 9, 2017.
- Bojoga, Eugenia, 1998, Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală. Publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger. Ediție critică de Tullio De Mauro. Traducere și cuvânt înainte de*

- Irina Izverna Tarabac, Iași, Editura Polirom, 1998, Recenzie.*
- Mircea Borcilă, *Școala lingvistică clujeană în perspectivă istorică, în Dacoromania*, seria nouă, I, 1994-1995.
- Bouquet, Simon, *Le Cours de linguistique générale de Saussure et la philosophie*, în: *Histoire Épistémologie Langage*, tome 11, fascicule 2, 1989. Extension et limites des théories du langage (1880-1980) p. 103-119.
- Buletinul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”, Iași, 1972, editată de Biblioteca Centrală Universitară, Indice 1934-1945.*
- Christian Puech, *L’esprit de Saussure: réception et héritage (l’héritage linguistique saussurien : Paris contre Genève)*. Dossiers d’HEL, 2013, *Les structuralismes linguistiques: problèmes d’historiographie comparée*, 3, pp.1-9.
- Dacoromania*, 1921, I, Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul, Cluj.
- Duda, Gabriela, *Interdisciplinaritatea între lingvistică și poetică*, în *SCL*, Anul 48, Nr. 1-4, 1997, p. 147-153.
- Estanislao Sofia et Pierre Swiggers, *Le CLG a travers le prisme de ses (premieres) réceptions*, *CFS* 69 (2016), pp. 29-36.
- Gambarara - *Bibliographies saussuriennes (1970-2008)*, *CFS* 61 (2008)
- Garnier Catherine. *Tokieda contre Saussure, pour une théorie du langage comme processus*, în: *Langages*, 16e année, n°68, 1982. *La linguistique japonaise*. pp. 71-84; doi: <https://doi.org/10.3406/lgge.1982.1134>
- Genty-Deppretto, Catherine, *Une page inédite de l’histoire de la linguistique: la première traduction russe du Cours de linguistique générale de Ferdinand de Saussure*. În: *Revue des études slaves*, tome 54, fascicule 4, 1982. pp. 757-762.

- Giuseppe Pappalardo, Patrick Heinrich. *Introduction, European Approches to Japanese Language and Linguistics*, p.8.
- Goldiș, Alex, *Structuralismul românesc: fantoma prinde contur*, în revista *Vatra*, decembrie 9, 2017.
- Grai și suflet*, 1923-1924, editate de Atelierele SOCEC&CO., S.A., București.
- Grai și suflet*, 1925-1926, editate de Atelierele
- Grych, Katarzyna, 2020, *Le Cours de linguistique générale en Chine: le cas de la terminologie saussurienne traduite par Gao Mingkai*, Cracovia.
- Haładewicz-Grzelak, Małgorzata. 2014, *Norgrammian Ferdinand: a Natural Hermeneutics of Mémoires sur le Système Primitif des Voyelles dans les Langues Indo-européennes*, Actea Neophilologica XVI, (1).
- Halina Sendera Mohd, Andreas Totua, *The Semiotic Perspectives of Peirce and Saussure: A Brief Comparative Study*, The International Conference on Communication and Media, October 2014, Langkawi, Malaysia.
- Index général des *Cahiers* 1-60 (1941-2007), *CFS* 60 (2007)
- Ionescu, Emil, *Contribuția lui Sorin Stati la dezvoltarea lingvisticii generale*, în *SCL*, An. LXI, Nr. 1, 2010, p. 8-15.
- Iordan, Iorgu, *Raportul prezentat la Congresul Internațional de lingvistică și filologie romanică*, Madrid, 1965.
- Jeanrenaud, Magda, (2014), *La traduction des concepts dans le discours des sciences humaines*, in *Rumänische Übersetzungsgeschichte – Prozesse, Produkte, Akteure*, Larisa Schippel, Magda Jeanrenaud, Julia Richter (ed.), Frank&Timme, Berlin, p. 153-178.
- Joseph, John E., *Bloomfield's Saussureanism*, *Cahiers Ferdinand de Saussure*, no. 43, 1989, pp. 43–53. *JSTOR*, 1 May 2024.
- Lopez Pinheiro, Cleminton și Da Silva, Silvio Luis, *Saussurian linguistics in Brazil in the beginning of 21st century*, în

- sesiunea de comunicări Christian Puech, *L'héritage du CLG: Saussure, saussurismes, structuralismes*, la colocviul intitulat *Le Cours de Linguistique Générale, 1916-2016. Le devenir*, Paris, 15-17 juin 2016.
- Miclău, Paul, G. Mounin, *Ferdinand de Saussure ou le structuraliste sans le savoir*, în *SCL*, 1969, Anul 20, Nr. 4, p. 470-472.
- Milică, Ioan, 2017, *Fațetele diacroniei*, în *Revista Diacronia*, 5 /23 martie 2017, Iași.
- Mitran, Mircea, *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, în *Limba română*, nr. 6, An. X, 1961, p. 91-97.
- Munteanu, Cristinel, *Eugeniu Coșeriu. Saussure al meu*, traducere de Cristinel Munteanu, *Limba română* (Chișinău), anul XXXI, nr. 4, 2021, p. 82-87.
- Nascimento Flores, Valdir do, *La réception de la linguistique de Ferdinand de Saussure au Bresil*, Séminaire Génétique et théories linguistiques în cadrul *Labex Transfers* „Genèse et transferts de savoirs linguistiques”, 2018.
- Oprea, Ioan, *Compartimentarea funcțională a limbii*, AUT, XLVIII, 2010, P.217-224, în *Diacronia*.
- Pană Dindelegan, Gabriela, *Structuralismul*, în *Limba română*, An. 44, Nr. 9-12, 1995, p. 515.
- Pavel, Toma, *Cercetări saussuriene*, I, *SCL*, 1967, Anul 18, nr. 5, p. 571-580.
- Pavel, Toma, *Cercetări saussuriene*, II, *SCL*, 1968, Anul 19, nr. 2, p. 183-195.
- René Amacker, Claire-Antonella Forel, Anne-Marguerite Fryba-Reber, *Les Cahiers Ferdinand de Saussure des origines a nos jours*, *Cahiers Ferdinand de Saussure* 50 (1997), p. 341-354.
- Salvedra, Reinier, *F. de Saussure în Indonesia: Translation and Reception*, *Cahiers de l'ILSL*, № 57, 2018, pp. 99-114.
- Wald, Lucia, *Despre unele probleme ale lingvisticii generale*, *SCL*, 1954, p. 389-396.